

Marjo Koukonen

ITE-taiteen merkityksistä yksilön ja yhteisön hyvinvoinnille maaseudulla

”Antero on asunut koko ikänsä Rämpyällä, työskennellen koko pitäjän tuntemana taitavana kirvesmiehenä. Vakaasta asemastaan huolimatta Antero ei ole löytänyt elämänkumppania ja emäntää taloonsa, liekö syynä ollut jotenkin sisäänpäin kääntynyt olemus ja ”uneksijain luonto”. Äitimuori oli Anterolle kovin läheinen, asuivathan he myös samassa pihapiirissä. Mamman kuolema ja eläkkeelle jääminen vapauttivat Anterosta jotakin. Aluksi hän veisteli pölkkyjä takapihalla, kun koki saavansa käsin tekemisestä jonkinlaista lohtua. Kuukaudessa leppoisa ajankulu oli muuttunut kokopäiväiseksi aherrukseksi yhä suuriluontoisemmiksi muuttuvien puuveistosten parissa. Pian muutama kyläläinenkin eksi katsomaan Anteron puuhia ja hämmästyi kirveellä veistettyjen muorien rivistöä metsän laidassa. Ja voi sitä pään pyörittelyä ja supinaa Rämpyän Osuuskaupan pihassa, kun kolmen vuoden päästä Anteron tekemiä mammaveistoksia tulivat katsomaan ihan etelän tutkijatkin: Kyllähän se Antero taitava käsistään oli, sitä ei kukaan kyläläisistä kiistänyt, mutta että oikein Taiteilijaksi tituleerattiin! Ettei vain ylpistyisi... Kyläläisten kateuteen sekoittui kuitenkin pian myös ylpeyttä, kun kävi ilmi, että kylän oma poika Antero saisi puumuorinsa ihan Helsinkiin asti näytille: siitä jo sopi mainita vieraillekin.”

Vaikka Antero on kuvitteellinen henkilö, yhdistyy hänessä monelle ITE-taiteilijalle tyypillisiä piirteitä¹. ITE, Itse Tehty Elämä, on ilmiö, jota on Suomessa hieman yli vuosikymmenen ajan nostettu voimakkaasti esiin julkiseen taidekeskusteluun ja yleisön tietoisuuteen. Ei-ammattimaista, luovaa, estoista vapaata tekemistä on ollut jo ennen tätäkin olemassa, mutta vasta reilun viimeisen kymmenen vuoden aikana ilmiötä on alettu nimittää ITE-taiteeksi ja se on saanut laajempaa huomiota. Taiteilijoiden työskentelyssä yhdistyvät luovalla ja yllättävällä tavalla kansantaidetta kunnioittava perinne, nykyhetken kiinnostavat ilmiöt sekä arkisen elämän elementit.

Taide asettuu tai sitä on yritetty asettaa moneen lokeroon maaseudun elämässä. Kiinnostus

¹ Kts. esim. Haveri 2.2.2010, 13 nykykansantaiteilijaa.

kulttuurin ja taiteen lisäämiseen maaseudulla on noussut niin ministeriöissä², puoluepoliittisesti³ kuin yksittäisten taiteilijoidenkin tasolla. ITE-taiteelle on varattu tässä keskustelussa oma erityinen paikkansa, onhan se ”taiteen moniottelijan” Erkki Pirtolan sanoin niiden ihmisten taidetta, ”jotka vielä puhuvat omaa murrettaan, myös teoksissaan” (Pirtola 2005, 69). ITE-taide nousee maaseudun elämänpiiristä, sen yksilöistä ja yhteisöstä, ja on siten mielenkiintoinen taideilmiö puhuttaessa taiteen ja hyvinvoinnin merkityksistä urbaani-Suomen ulkopuoliselle elämälle.

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella ITE-taiteen merkitystä yksilön ja yhteisön hyvinvointiin maaseudulla. Mihin tarpeisiin sen tukeminen vastaa tai sen toivotaan vastaavaan maaseudun elämässä? Toisaalta pohdiskelen artikkelissani myös ilmiön ongelmallisia kohtia, peilaten niitä hyvinvointi- ja maaseutudiskurssiin. ITE on käsitteenä nuori ja ehkäpä siitä johtuen ilmiötä käsittelevä kirjallisuus on sävyllään ihannoivuudessaan melko kritiikitöntä, jopa romantisoivaa. Onko se todella niin mainiota ja hyvinvointia edistävää kuin tekstit antavat ymmärtää?

ITE-käsitteen määrittelyä

Nykykansantaiteen nousu parrasvaloihin alkoi varsinaisesti vuonna 1997, jolloin Maaseudun sivistysliiton (MSL) projektissa alettiin muodostaa yhtenäistä kuvaa sellaisesta taiteellisesta työskentelystä Suomessa, jolla ei ole ammatillista pohjakoulutusta tai instituutiota taustatukenaan. Projektin kautta löytyneitä nykykansantaiteilijoita alettiin kutsua kansantaiteen kummisedän Veli Granön ehdotuksen mukaisesti nimellä Itse Tehty Elämä eli ITE. MSL ja Kansantaiteenkeskus⁴ järjestivät useita näyttelyitä, julkaisivat kirjallisuutta ja promotoivat löydettyä taideilmiötä, joten nopeasti siitä tuli osa yleistä kielenkäyttöä ja suomalaista taidepuhetta. ITE nousi osaksi kansallista taidekenttää ja samalla luotiin kontakteja samanhenkisiin ulkomaisiin tekijöihin ja toimijoihin. (Haveri 2008, 77-78.)

Mitä ITE oikeastaan on? Määritelmät ovat vielä avoimia ja rajat häilyviä, sillä julkisuuteen nostettuna ilmiönä se on uusi. Esimerkiksi Maizels (2002, 10) on nimennyt samankaltaisia ilmiötä maailmalla nykykansantaiteeksi, itse opituksi taiteeksi tai ulkopuoliseksi taiteeksi. Kaikki nämä nimeämiset sisältävät jotakin olennaista siitä, mitä ITE on. **Nykykansataidetta** voi pitää ITEn ydinalueena, mutta saman käsitteen alle on otettu myös monet marginaaliset taideilmiöt ja alakulttuurit, kuten tatuoinnit ja seinäkirjoitukset (Sederholm 2004, 233). Historiallisen kansantaiteen käyttö- ja koriste-esineisiin keskittyvän taiteen rinnalle on noussut nykykansantaiteen

² Esim. Opetusministeriön julkaisu *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä* (2008) ottaa hyvinvoinnin edistämiseen maaseutu- ja kulttuuripolitiikassa; kts. myös Opetusministeriön luonnos 2009 *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014* (julkaistu 28.1.2010).

³ Keskustalainainen Maaseudun sivistysliitto (MSL) tukee voimakkaasti Maahenki-kustantamonsa kautta ITE-taidetta.

⁴ Kaustisilla sijaitseva kulttuurikeskus, joka esittelee kansanomaista kulttuuria ja tekee myös koulutus-, tallennus- ja tutkimustyötä

monipuolisempi ilmaisujen kirjo. Nykykansantaide ei sinällään ole jatkumoa kansantaiteelle, mutta siinä on paljon piirteitä ja toimintatapoja menneestä kansantaiteesta. (Haveri 2008, 79.) Ilmiötä on kutsuttu myös **itse opituksi taiteeksi**. Taidekoulutuksen puute, itseoppineisuus onkin yksi sen tärkeistä tunnuspiirteistä: osaamattomuuden tila Pirtolan sanoin ”ilmenee pakkomielteisenä purskahduksena mitä arvaamattomimmassa olosuhteissa” (2005, 65). Määritelmä **ulkopuolinen taide** kuvaa myös omalla tavallaan ITE-taidetta. Se ei käy muun taiteen tavoin vuoropuhelua taideinstituutioiden kanssa. Henkisen välimatkan lisäksi ulkopuolisuutta korostaa myös maantieteellinen etäisyys korkeakulttuurin ja taidemaailman normaaleihin ilmenemisympäristöihin. Ns. kehä kolmosen ulkopuolella toimimisessa on myös käytännöllinen puolensa, koska teokset ovat yleensä materiaaleiltaan ja tekotavoiltaan sellaisia, että ne vaativat usein oman tontin ja työskentelyrauhan.

Haveri (2008) määrittelee ITE-taiteen paikan korkeataiteen, perinteisen kansantaiteen ja harrastajataiteen risteyskohtaan. Tyyliiltään se on usein naivistista ja tekniikaltaan kädentaitoihin perustuvaa. (emt. 2008, 79.) Sederholmin (2008) mukaan siihen voi liittää myös beuysilaisen taidekäsitteen. Joseph Beuysin ajattelussa toistui ajatus, jonka mukaan jokainen ihminen on taiteilija: ITE-taiteessa näkyvät juuri eriytymätön alkumuoto, ihmisen elämänvoima, tietoisuus ajan olemuksesta, liikkeestä ja tilasta, joista hän näki taiteen koostuvan. (Sederholm 2008, 38.) Tällaisten Beuysia mukailevien määritelmien kautta mielestäni Itse Tehdystä Elämästä syntyy autuaan ihanteellinen kuva: sen tekijät ovat lapsen kaltaisia ollessaan yhtä maailman kanssa, ajan ja paikan haltuunsa ottaneita. Samalla nostetaan ITE-tekijät jalustalle muiden taiteilijoiden yläpuolelle. Saavuttaakseen tämän luovuuden ja itseilmaisun paratiisin joutuvat ”tavalliset taiteilijat” ponnistelemaan, kun taas ITE-taiteilijoille on annettu vapaalippu ikään kuin luonnonlahjana.

ITE-taiteen persoonat, nuo maaseudun omat originellit

ITE-taiteilijat kehittelevät oman kuvakielensä, koska he ovat ammattitaiteilijoita vähemmän yhteydessä kulttuuriseen koodistoon ja taiteen perinteisiin toimintatapoihin. Oma näkemys estetiikasta yhdistää visuaalista aineistoa sekä valtavirran kulttuurin että traditionaalisen kansantaiteen kuvastoista. (Haveri 2008, 81.) Toisaalta esimerkiksi maalaustaiteen parissa työskentelevät ITE-taiteilijat pyrkivät monesti realistiseen ilmaisuun, korkeataiteen tapaan toistaa asioita todellisuudesta. Tarvittavien tietojen, taitojen ja tekniikoiden puuttuessa syntyy heille tyypillinen persoonallinen ja naivistinen ilmaisutapa. Onko näiden taiteilijoiden eristyneisyys silloin taiteen perinteestä niin voimakasta kuin on annettu ymmärtää? He kyllä käyvät keskustelua taidehistorian kanssa omalla tavallaan, onhan media välittänyt sen jokaiseen peräkylän torppaan. Vain etäisyys nykytaiteeseen on suurempi.

ITE-taidetta määritellessä on huomattava, että ettei käsite itsessään puhu taiteen, vaan *elämän*

tekemisestä. Monet tekijät eivät edes koe tekevänsä taidetta. Kyseessä on pikemminkin elämäntapa, onhan tekijöiden tavoitteena suunnitella ja toteuttaa käytännössä oma elämäkokonaisuutensa, tavoitteenaan ”totaali elämän kokonaistaideteos”. (Sepänmaa 2008, 27, 29.) Taiteilijaesittelyissä tulee kuitenkin ilmi, että useat ITE-tekijät ovat vasta eläkeikää lähestyessään päästäneet luovuutensa irti. Eikö ole hieman liioiteltua puhua ”elämän kokonaistaideteoksesta”, jos aikaisemmassa elämäntavalla taiteellisuudella ei ole ollut sijaa? Elämäntapataiteilijan ura tuntuu alkavan vasta seniori-iässä, ja tämä vahvistaa kuvaa ITE-taiteesta tietyille ihmisryhmälle rajautuvana taiteenmuotona. Kypsään ikään ehtineiden tekijöiden kunnioitus on varmasti oikeutettua, mutta olisi hienoa kuulla myös nuoremmista tekijöistä. Ehkäpä heidän teemansa ja teotapansa eivät sovi taidemuodon nuoreen konventioon tai sitä edistävän Maaseudun sivistysliiton arvomaailmaan, ja siksi heidät on asetettu joko harrastelijataiteen kenttään tai unohdettu kokonaan. Toisaalta nuorten puuttuminen voi olla myös yhteisön kollektiivisen, konservatiivisen mielipiteen aikaansaama: nuoruuteen ja aikuisuuteen kuuluvat ahkera työnteko, perheen perustaminen ja omaisuuden kartuttaminen, sen sijaan vanhemmalle väelle annetaan jo oikeus vähän ”irrotella”, vaikkapa sitten ITE-taiteen kautta. On kuitenkin huomattava, että yksilön hyvinvointia lisäävänä toimintana ITEllä on myös vaikutusta ikääntyneen kansanosan elinvoimaisuuteen ja vireyteen, ja sitä kautta myös maaseudun pysymiseen asuttuna ja palveluiden säilymiselle.

Nuorten taiteilijoiden lisäksi myös naiset on suljettu ITE-taiteen keskiön ulkopuolelle. Tunnetut taiteilijat ovat Suomessa suurimmaksi osaksi miehiä: heidän veistospuistonsa ja julkiseen katseluun tarkoitettut työnsä ottavat näkyvämmän tilan kuin naisten kodin sisällä toteutuvat teokset. Naisten luovuus näkyy arjen pyörittämisen luovuudessa, kun miehet ovat voineet keskittyä suurisuuntaisiin taideaskareisiin. (Sederholm 2004, 231, 234.) Maskuliininen ITE-taide tuntuu herättävän tutkijoissakin enemmän huomiota⁵. Se tuntuu noudattavan perinteisten taidekäsitteiden jatkumoa, jossa nainen nähdään enemmän katseen kohteena kuin taiteen tuottajana. Osansa lienee myös sillä, että tyypillisiksi tekotavoiksi ovat muodostuneet betonivalu, puunveisto ja hitsaus (Sederholm 2004, 235). Kaikki nämä ovat maaseutuyhteisössä perinteisesti miehille ja miesten käyttöön rajattuja materiaaleja ja tekniikoita. Ilmiötä käsittelevässä kirjallisuudessa taiteilijoiden kuvauksissa uusinnetaan perinteisen suomalaisen miehen stereotyyppiä, eksoottisen karskia ja alkuvoimaista, jonka taiteen tekeminenkin on ”hikistä meuhkarointia luonnonmateriaalien kanssa” (Pirtola 2005, 72). Olisiko aika nostaa enemmän myös naisten Itse Tehtyä Elämää esiin?

Tekijäpersoonana on oleellinen osa ITE-taidetta, koska siinä välittyvät tarinat yleensä vaativat tekijän itsensä niitä kertomaan. Toisaalta taiteilijahahmon korostamisessa on myös ongelmansa. Sederholm (2005, 19) pohtii, lähteekö arvostus ensisijaisesti taiteesta itsestään ja vasta

⁵ Esimerkiksi tutkija Minna Haverin www.sivuilla kolmestatoista esittelystä taiteilijasta kaksi oli naisia.

toissijaisesti taiteilijan kiinnostavasti persoonasta. Sama kysymys on pohdittanut minuakin ITE-ilmiöön tutustuessani: usein tekijän persoona ja elämäntarina nousevat keskeisemmäksi kuin itse taide ja sen viesti. Taiteeseen liittyvässä tarinallisuudessa ei ole sinänsä mitään pahaa ja sillä on varmasti terapeuttiset ja voimauttavat vaikutuksensa yksilöön ja niihin, jotka samastuvat häneen. Mutta toimisiko ITE varsinaisesti ilman suurten persoonallisuuksien ja heidän tarinoidensa esilletuontia? Taiteilijoiden saama julkisuus korostaa heidän valloittavuuttaan itsenäisinä ja itsepäisinä maaseudun eläjinä. Tällaisten taiteilijoiden nostaminen taideilmiön keskipisteeksi saattaa kääntyä itseään vastaan esimerkiksi silloin, kun taiteilijapersoonan maaseututausta nähdään olennaisena edellytyksenä tällaisen luovuuden synnylle, aivan kuin kiinnostavia ja omaa elämäänsä itsellisinä toteuttavia ITE-taiteilijahahmoja ei olisi muualla kuin "susirajan tuolla puolen".

ITE-taide on usein liitetty "Taidetta kaikille"-ajatteluun. Kuitenkin tähän mennessä esille nostettujen taiteilijoiden kavalkadi on kaikessa omalaatuisuudessaankin melko samankaltaista ja sulkee siten ulkopuolelleen muiden taidekenttien tavoin "joukkoon sopimattomia tekijöitä". Aihetta käsittelevä kirjallisuus on jo alkanut luoda normistoa ITE-taiteilijuudelle esittelemällä tietynlaisia tekijöitä. Tässä piileekin yksi suurimmista haasteista: kuinka vältetään ITE keskittyminen vain yhteen tietynlaiseen tekijätyyppiin?

ITE-yksilön suhde maaseudun yhteisöön

Pirtola toteaa ITE-taiteen "nousevan kotipaikasta ja kuuluvan sinne" (2005, 65). Yksi pääperiaatteista onkin paikallisuus, jolloin taideilmiöllä on merkitystä myös yhteisölle. Usein samassa yhteydessä puhutaan juurtumisesta ja samastumisesta paikkaan, jolloin ITE-taiteilijaa määrittelee paikallisidentiteetti. (Knuutila 2004, 8). Toisaalta voisi ajatella, että vastavuoroisesti paikallinen taide toimii myös yhteisön identiteetin rakennusaineena. Taiteilijat esimerkiksi jäsentävät yhteisön kollektiivista muistia luodessaan paikallisia tarinoita teoksillaan. ITE-taiteessa tiivistyy siten jotakin olennaista yhteisestä kokemuksesta maaseudulla elämisestä. Kuitenkin voimakas samaistuminen tiettyyn paikkaan ja yhteisöön sekä vastavuoroinen identiteettileikki saavat pohtimaan, että onko kyseessä "maaseudun oma hiekkalaatikko", jonka leikkeihin saavat osallistua vain hyväksytyt jäsenet. Maaseutuyhteisö ITE-taiteilijoinen tuntuu helposti muodostavan tiiviin kehän, jossa sama arvomaailma ja elämäkatsomus eivät salli muunlaista käyttäytymistä, kritiikkiä yhteisöä kohtaan tai ulkopuolisia tunkeilijoita ilman myönteistä ja ihailevaa katsantokantaa. Sen vuoksi vieraassa ympäristössä, ulkopuolisten tarkastelun kohteeksi joutuessaan ja ilman yhteisön tukea ja turvaa, taiteilijoista ja maaseutuyhteisön jäsenistä tulee haavoittuvaisia.

ITE-taiteen ilmaisutapoja leimaa näyttämisen halu, jossa leikitellään mittasuhteilla, teosten lukumäärällä ja poikkeuksellisilla esityspaikoilla tarkoituksena saada katsoja hätkähtämään (Haveri

2008, 84). Poikkeavuuksissa on jotakin tavallisen kansalaisen tirkistelynhalun herättävää mielenkiintoa: sanomalehdet kertovat pikku-uutisissaan usein milloin pohjanmaalaisten kylien yrityksistä päästä Guinnessin ennätystenkirjaan maailman suurimmalla makkaralla, milloin seitsemänkiloisina syntyneistä vauvoista tai talonsa seinät olutpullojen korkeilla päällystäneistä ”kummajaisista”. Sama turvallinen poikkeaminen arjen normaalista järjestyksestä ja huomionhakuisuus ITE-taiteessa vetoaa ”tavallisiin” ihmisiin ja heidän kansanomaiseen makuunsa. Myös oman yhteisön ja yhteiskuntaluokan taidekäsitys heijastuu ITE-taiteilijoiden taidemakuun ja ilmaisukeinoihin. Turvallisen poikkeavuuden tavoittelun lisäksi teoksissa on kokemuksellista tietoa taiteilijan ja yhteisön arkisesta elämänpiiristä.(Haveri 2008, 85.) Aiheiden ymmärrettävyys ja tunnistettavuus lienee yksi syy ITE-taiteen suosioon niin maaseudulla kuin muuallakin, sillä teoksista puuttuu esimerkiksi nykytaiteelle ominainen monitulkintaisuus. Taideilmiötä voisi pitää jopa maaseutuyhteisön vastaiskuna korkeataiteen konventioille, ikään kuin siinä asiat esiintyisivät ”maalaisten rehellisyydellä ja suoruudella” niin kuin ne todellisuudessa ovat, vastakkaisena kaupungissa asuvien ammattitaiteilijoiden esitystavoille.

Vaikka perinteisesti ITE-taide kumpuaakin yhteisesti jaetuista arvoista, niin se voi olla myös ristiriidassa yhteisönsä kanssa. Sama arkielämän säännöt ylittävä poikkeavuus voi olla yhteisön mielestä ihastuttavan sijaan myös huomionhakuista elostelua. (Haveri 2008, 83.) Teokset kiinnittävät usein huomiota tekijän itsensä tärkeinä pitämiin asioihin, jolloin taiteen tinkimättömyys ei aina ole yleisön mieleen (Sederholm 2004, 236-237). Usein ITE-taiteilijalle annetaan kylähullun rooli, kun estoton luovuus koetaan ongelmalliseksi: tämä saattaa johtaa yksilön eristämiseen yhteisöstään ja syrjäytymiseen kaikkine haittoineen. Taiteilijan itsenäisyydestä riippuu, pitääkö hän kiinni valitsemastaan tiestä, mikäli se eroaa voimakkaasti yhteisön jakamasta mielipiteestä. ITE-taiteilijat tavataan esittää rohkeina oman tiensä kulkijoina, mutta yleensä heidän ilmaisullaan ja teemoillaan on yhteisön tuki, mikä ei tee heistä varsinaisesti vastavirtaan kulkijoita. Sederholmin (2004, 231) mukaan monet heistä nauttivat saamastaan huomiosta ja arvostavat taiteen kautta syntynyttä vuorovaikutuksellisuutta muiden ihmisten kanssa, mutta tarve tekemiselle saa heidät tuottamaan taidetta myös yleisöstä irrallisena. ITE-taiteilija voi myös ottaa yhteisössään roolin muista jäsenistä erottuvana taiteilijahahmona, josta riittää puheenaihetta ja kirjoitettavaa paikallislehtiin (emt. 2004, 243).

Vaikka taiteilijan paikka yhteisössä ei ole aina selkeä tai ongelmaton, on ITE-taiteen nousu maaseudulla usein piristysruiske koko yhteisöllä. Taiteilija voi tehdä arvokasta työtä maaseudun asukkaiden omanarvontunnon kohottamiseksi. Kuten Nurminen artikkelissaan *Taiteilijan rooli yhteiskunnassa* toteaa: ”Taide voi tehdä kunniaa ihmisille, jotka eivät sitä muuten saa. Taiteen kautta he voivat tulla kuulluksi ja nähdyksi.” (Nurminen 2007, 261). ITE-tekijä puhuu parhaimmillaan koko yhteisön suulla: teokset kertovat maaseudun iloista ja suruista, huolista ja tulevaisuudenodotuksista, ja yksilön ääni välittää yhteisön tuntemukset ympäröivään maailmaan.

ITE-taiteen merkityksiä maaseudun hyvinvoinnille

On selvää, että ITE-taiteen tekijöille itselleen kyse ei ole enää vain puuhastelusta ja puhdetöistä, vaan enemmänkin tavasta olla maailmassa ja jäsentää sen ilmiöitä. Onkin perusteltua väittää, että ainakin yksilön hyvinvointiin tällaisella taiteen tekemisellä on huomattava merkitys. Yksilön taiteestaan saama mielihyvä vaikuttaa niin henkiseen kuin fyysiseenkin hyvinvointiin. Aina yhteys ei kuitenkaan ole näin suoraviivainen.

Ns. oikean taiteen on nähty parantavan monien ihmisten elämänlaatua, kun harrastelijataide tai itselle tekeminen puolestaan edistää hyvinvointia vain henkilökohtaisella tasolla (Sederholm 2005, 21). ITE siis tuottaa hyvinvointia tekijöilleen, mutta jääkö taideilmiö Sederholmin määritelmän mukaisesti harrastelijataiteeksi, mikäli sitä ei julkaista ja sillä ei siten ole vaikutusta ulkopuolistenkin hyvinvointiin? Paikan ottaminen taidekentässä julkiseksi tulemalla nostaa esiin kuitenkin ITE-yksilön hyvinvointiin liittyviä ongelmia: tekijät voivat kokea itsensä henkisesti raiskatuiksi, kun työt muuttuvat julkisiksi näyttelyissä ja julkaisuissa (Honkanen 2000, 11). Omaksi iloksi tarkoitettu ja tuotettu ei aina taivu tietoiseen esille laittamiseen. On syytä pohtia, onko ITE-taiteen hyvinvoinnin airueeksi nostattaminen aiheellista, jos teosten julkaisu tuottaa hyvinvointia vain katsojille eikä lainkaan tekijälle. Myös se, että ITE-taide otetaan osaksi taideinstituutiota julkisuuden kautta, sisältää paradoksin, koska silloin riistetään yksi sen ominaisuus: se ei ole enää valtaviiran taidekentän ulkopuolista toimintaa. Ulkopuolisuudesta tulee sisällä olemista.

ITE-taiteen arvostus laajemmin kuin oman elinpiirin tasolla voi nostaa koko yhteisön itsetuntoa: Kylän oma poika (harvemmin tytär) on tunnustettu ja tunnettu; "meidän taiteemme", meidän esteettinen näkemyksemme onkin yhtä vakavasti otettava kuin "oikea taidekin". Kuisman (2005) mukaan maaseudun yhteisöjen vastavuoroisuudessa piilee suuri rikkaus, sillä omassa kylässä tapahtuva koetaan henkilökohtaisesti tapahtuvaksi. Häntä mukailleen voisi todeta, että myös ITE-taiteen vaikutuksissa yksilöön ja yhteisöön "toteutuvat ne arvot, joita yhteiskunta juhlapuheissaan tavoittelee: paikallisuus, yhteisöllisyys, demokraattisuus, vapaaehtoisuus ja vapaus valita kehityksen sisältö." (emt. 2005, 100.) Saattaapa taiteilijan rohkea oman polun kulkeminen toimia esimerkkinä muillekin yhteisön jäsenille: suvaitsevaiseen yhteisöön mahtuu monta persoonallista tapaa olla ja elää, josta taiteilijan esimerkkiä noudattaen voi löytää oman henkilökohtaisen tilansa elämässä. Sen ei tarvitse olla ITE-taidetta, vaan yhtä lailla oman itsen sisäiset pyrkimykset voivat olla esimerkiksi persoonallista yritystoimintaa perinteistä maataloutta harjoittavalla alueella. Knuutila näkee kirjainlyhenteessä ITE myös merkityksen *Ilman Turhia Ennakkoluuloja* (Knuutila 2002, 9).

Ennakkoluuloja rikkoo myös ITEn leikkisyys ja siinä esiintyvä komiikka. Jopa karnevalistista

ilmaisua käyttävät nykykansantaiteilijat eivät halua vain hauskuuttaa, vaan ironian ja satiirin kautta kyseenalaistaa yhteiskunnan ja yhteisön totuuksia ja sääntöjä (Haveri 2008, 88). Kuitenkin toisin tekeminen ja toisenlaisen tekemisen keinoin voi antaa myös yhteisölle eväitä kriittiseen näkemiseen. Elämän absurdiuden näkeminen huumorin kautta on taiteilijoille myös suhtautumistapa elämään: vaikeat asiat voi kohdata huumorin kautta. Myöskään ITE-taiteelle tyypillisen leikin ja leikkisyyden ei yleensä katsota kuuluvan aikuisen tarpeisiin, mutta taidemuoto haastaa leikkiin myös yleisönsä (Haveri 2008, 90). Naurun ja huumorin voima on yleisesti tunnustettu hyvinvoinnin osatekijäksi, joten tässäkin suhteessa ITEllä on myönteisiä vaikutuksia.

Loppusanat

ITE-taiteen rajat muuttuvat ja käsite määrittyy jatkuvasti uudelleen, mutta varmaa on, että se taidemuotona on tullut jäädäkseen osaksi maaseudun elämää. Sillä on varmasti osansa myös maaseudun hyvinvoinnin edistämiseksi, niin yksilöiden ja yhteisönsä osalta. Uskon, että tulevaisuudessa käsitteen "lastentaudit" ja ongelmakohdat hälvänevät, kun uusia taiteilijoita löytyy ja kuva maaseudun ITE-taiteesta monipuolistuu. Se kaipaa kuitenkin myös kriittistä tarkastelua, sillä muuten vaarana on tiettyjen asenteiden liiallinen pinttyminen osaksi konventioita. En halua nähdä tulevaisuuden ITE-taidetta maaseudulla elävien eläkeläismiesten omana taidekenttänä, josta taiteelliset naiset ja nuoret osaajat rajataan tekijäjoukosta ulos. Sillä on potentiaalia olla taiteenmuoto, jossa maaseudulla asuvan yksilön luovuus tuottaa sekä itseisarvollista taidetta että hyvinvointia itselle ja yhteisölle. Tulevaisuuden Itse Tehty Elämä olisi parhaimmillaan suvaitsevaisuutta lisäävää, yhteiskunnallisesti vaikuttavaa ja yhteisölliseen elämäntapaan kannustavaa taidetta. Taideilmiön tukijoilla ja tutkijoilla on ratkaiseva rooli siinä, miten he lähtevät julkaisujen ja näyttelyiden kautta jatkamaan työtä sen parissa. Esiin nostettujen taiteilijoiden ja taiteen kirjolla on merkitystä siihen, minkälainen kuva yleisölle muodostuu Itse Tehdystä Elämästä. Palavan innostuksen lisäksi tämän taiteen ystävät tarvitsevat myös oman toimintansa kriittistä tarkastelua ja kehittämistä edelleen, jotta ITEstä todella tulisi "taidetta kaikille".

LÄHTEET:

- Haveri, M. 2008. *Nykykansantaiteen ITE-estetiikka*, kirjasta *Kansanestetiikka. Kalevalaseuran vuosikirja 87*. (toim. Knuutila, S. & Piela, U.). Jyväskylä: SKS
- Haveri, M. 2010. *13 nykykansantaiteilijaa*. www.nykykansataide.fi/13nykykansataiteilijaa. Viitattu 2.2.2010
- Honkonen, M. 2000. Arjen luovuus –kun kansa taiteilee. Kirjasta *Itse tehty elämä. DIY Lives* (Granö, V., Honkanen, M & Pirtola, E., toim. Kallionen, R.). Helsinki: Maahenki
- Knuutila, S. 2002. Johdanto kirjassa *Ite rajoilla. Nykykansantaiteen vuosikirja 1*. (toim. Knuutila, S.). Helsinki: Maahenki
- Knuutila, S.. 2004. *Tekemisen paikat*. Kirjasta *Ite paikalla. Nykykansantaiteen vuosikirja 3*. (toim. Knuutila, S.). Helsinki: Maahenki

- Maizels, J. 2002. *Ulkopuolinen taide: aina ja kaikkialla*. Kirjasta *Ite rajoilla. Nykykansantaiteen vuosikirja 1*. (toim. Knuutila, S.). Helsinki: Maahenki
- Kuisma, J. 2005. *Maaseutu yhteiskunnallisena kysymyksenä* kirjasta *Nykyajan etiikka. Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä*. (toim. Niiniluoto, I. & Sihvola, J.). Helsinki: Gaudeamus.
- Nurminen, N. 2007. *Taiteilijan rooli yhteiskunnassa*. Kirjasta *Taide keskellä elämää* (toim. Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P.). Keuruu: Like
- Pirtola, E. 2005. *Suomen ITE-taiteen arkkityypit*. Kirjasta *Omissa maailmoissa. Taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja*. (toim. Elovirta, A.). Helsinki: Maahenki.
- Sederholm, H. 2004. *Luovuuden ytimessä –nykykansantaidetta Suomessa*. Kirjasta *Toinen taide. Luovat erot*. Rhodes, C.). Helsinki: Maahenki
- Sederholm, H. 2005. *Taiteeton taide – luovuuden ja taiteen suhteista*. Kirjasta *Omissa maailmoissa. Taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja*. (toim. Elovirta, A.). Helsinki: Maahenki.
- Sederholm, H.. 2008. *Kansanestetiikan ja taiteen kohtaamisia*. Kirjasta *Kansanestetiikka. Kalevalaseuran vuosikirja 87*. (toim. Knuutila, S. & Piela, U.). Jyväskylä: SKS
- Sepänmaa, Y. 2008. *Tavallisen ihmisen estetiikka –kauneuden ja taiteen kiasma*. Kirjasta *Kansanestetiikka. Kalevalaseuran vuosikirja 87*. (toim. Knuutila, S. & Piela, U.). Jyväskylä: SKS